

A UNIOS

Nº 22

ABRIL 2017

ASOCIACION CULTURAL

Pineiróns

LOAS POPULARES AO MARISCO: FESTAS E ROMARÍAS GASTRONÓMICAS EN GALICIA

Por: Xulio X. Pardellas

Varios estudos sitúan xa na prehistoria o aproveitamento dos moluscos para o alimento das comunidades humanas do litoral galego (Cuevillas, 1979; García Martínez, 1990). Os achados de cuncheiros na Guarda, no Castro de Baroña e en varios lugares da costa de Lugo semellan confirmar aquela hipótese e desde logo, os documentos das lexións romanas que chegaron ata Fisterra dan fe da existencia e recolleita das ostras, vianda excelsa e exclusiva dos patricios en Roma e apenas sen valor daquela para os bárbaros castrexos da Gallaecia.

Aínda moito despois, a fins do s. XIX e inicios do XX, poden encontrarse diferenzas comparativas entre os escaso valor social do marisco fronte ao prestixio do peixe, tal como o expresaba Xaquín Lorenzo (1979) o marisco era a ruín mantenza das familias mariñeiras nos duros meses da invernia, cando os barcos non podían saír a faenar e eran as mulleres as que baixaban á praia para recoller moluscos. Teremos que agardar a 1946 para ver os primeiros xermolos dunha actividade marisqueira con tendencia claramente empresarial e comercial asentada nunha ría galega: as bateas de mexillón na ría da Arousa (Pardellas, 1989; Miranda, 1998).

Desafortunadamente, faltan aínda os estudos histórico-sociolóxicos que poñan luz ás razóns do cambio de valores sociais que fixeron posible a singular metamorfose que converteu aquela “ruín mantenza” en “perla” e “ouro do mar”, como xa comezou a denominarse a principios da década dos 60. Este autor, con moita cautela pola falta de datos e referencias que a confirmen, apunta a hipótese dun impacto conxunto entre o notable incremento da renda dos españois despois do Plans de Desenvolvemento desde 1962 a 1974 e a crecente chegada de turistas peninsulares (maiormente madrileños) ás praias de Galicia neses anos, que descubriron o marisco de sucate e fixeron brincar a súa demanda, provocando a mudanza cara arriba do antes escaso valor que lle daban os nativos (Pardellas, 1992; Pardellas e Cortés, 1997).

Sexa como for e de seguido, a consecuencia confirmada foi unha rápida actuación social e institucional para promover e proxectar este recurso en dirección a aqueles mercados peninsulares (e máis logo europeos), co obxectivo de manter o crecemento da súa demanda e con iso os ingresos dos restaurantes, hostaleiros e mariscadores, máis ou menos por esa orde.

As festas

O primeiro municipio que se decidiu a organizar unha festa gastronómica de marisco, neste caso para o mexillón, foi o de Redondela, na parroquia de Chapela, onde se celebrou o 8 de agosto de 1963, a xeito de romaría con gaiteiros e mexillóns de balde ofrecidos polos bateiros de Rande ao público asistente (El Pueblo Gallego, 8-8-1963). Uns meses despois, en outubro, foi o concello de O Grove quen continuou esa idea organizando a *I Festa do Marisco*, que incluía un concurso literario e máis outro de pratos cocinados, nos que a base debía ser algún ou algunhas especies de marisco (El Pueblo Gallego, 5-10-1963).

V Festa do Marisco. O Grove

O éxito destas dúas primeiras festas tivo un notable eco nos medios de comunicación, tanto na prensa, como na radio, o que axudou a atraer o interese non só do público, senón de intelectuais e políticos, animando aos membros dos respectivos concellos a apoiar a súa continuidade, que en ámbolos dous casos se mantivo ate os nosos días (Faro de Vigo 2016: 13-14 agosto en Chapela, 6-16 outubro en O Grove).

A súa evolución sen embargo, mostra trazos moi diferentes no que respecta á estrutura organizativa das actividades e mesmo á duración dos eventos. Mentres a festa de Chapela se limita a dous días, habitualmente unha fin de semana, a de O Grove resulta ser un caso ben singular, pois que pasou de centrarse tamén en dous días ata mediados dos anos 80, foi moi logo incrementando a extensión temporal a unha semana nos anos 90, a 10 días na edición de 2016 e polas referencias que nos chegan desde os responsables do concello, desde que en 2013 conseguira a declaración de *Festa de Interese Turístico Nacional*, polo *Ministerio de Industria, Energía y Turismo*, están a pensar xa na viabilidade de darlle á festa a denominación para todo outubro como “mes do marisco”.

Un aspecto relevante na evolución desta festa é que xa na segunda edición, en 1964, co apoio da institución provincial, foi colocada a primeira pedra do monumento ao mariscador e ao marisco, nunha forma de homenaxe aos traballadores do sector. Tamén en paralelo e desde unha perspectiva de reivindicación de xénero, nese mesmo ano un artigo de prensa (El Pueblo Gallego, 3-10-1964) se facía eco dun certo malestar social pola falta de atención ás mulleres nos actos da festa, a pesar de seren mariscadoras as maioritarias nas actividades de extracción do marisco de cuncha.

Outro concello, o de Vilagarcía de Arousa e cun obxectivo máis específico, organizou en marzo de 1968 a súa primeira festa do mexillón, “*Perla da Arousa*” (El Pueblo Gallego, 26-3-1968), coa denominación que xa recibía este municipio desde algúns anos atrás. Aínda que non hai referencias escritas que o confirmen con datos, aquela festa en realidade respondía ao interese dos bateiros da ría por daren a coñecer ao público as excelencias gastronómicas do mexillón, a fin de incrementar o seu consumo en fresco e modificar a balanza de comercialización, dirixida ata ese momento en máis dun 75% á industria conserveira, que desde a fortaleza da súa organización empresarial marcaba os prezos que recibían os produtores.

Xa dúas semanas antes, un editorial de prensa dese ano en El Pueblo Gallego (12-3-1968) expresaba claramente aquel obxectivo do sector: “Se diversos organismos gravan con tributos a estes industriais semella lóxico e humano que os bateiros reciban o debido apoio estatal. Estamos certos que aínda hai en España moitos lugares onde non se sabe o que é o mexillón e velaí onde se pode facer unha campaña para abrir os mercados nacionais a este molusco”. En todo caso, e a pesar de contar co escritor Alvaro Cunqueiro como “mantenedor” do concurso literario nas primeiras edicións, a festa de Vilagarcía foi esmorecendo ata desaparecer, pero a mediados dos anos 90, o concello de Vilanova de Arousa recolleu o testemuño da marca e a semellanza de O Grove, na súa XXII edición de 2016, xa dedica toda unha semana á que hoxe se denomina *festa do mexillón e o berberecho*, en forma de romaría enxebre e integrando diversas actividades culturais paralelas (Xunta de Galicia. Festas de Galicia. 2016).

Comentarios xerais e finais

Cómpre recordar que nas décadas dos 50 e 60 eran moi frecuentes en cidades importantes os concursos literarios, denominados daquela “xogos florais”, dado que se entregaba unha flor como detalle que complementaba ao premio pecuniario. Tampouco hai moita historiografía sobre os obxectivos político-sociais do franquismo no uso deses concursos para atraer ou simplemente fidelizar a escritores co réxime, pero ese comentario debe servirnos para situar no seu contexto o feito de que tódalas festas citadas contemplasen un certame literario como agregado necesario para darlle brillo social e para que os medios de comunicación se ocupasen do evento, cun valor ampliado sobre a noticia da simple comedela.

Por outra parte, se observamos o tratamento da prensa da época sobre esas festas, destacará a presenza habitual dos xerarcas locais e provinciais, que asistían a algunha papadela específica para eles (con abondoso marisco, claro é) e que máis logo eran os encargados de entregar os premios procedentes (literarios, de receitas ou de lotes de marisco). Loxicamente, iso expresaba un apoio político aos organizadores do evento e levaba aparelado outro importante obxectivo político de

mostraren un aparente interese pola economía e a cultura local.

Xa situados nos nosos días, saibamos que en Galicia se celebran en torno a 200 festas gastronómicas de diferente relevancia en municipios e parroquias, das que aproximadamente unha cuarta parte teñen como alicerce a exaltación dalgún recurso do mar. Concretamente e para o marisco, ademais das que foron citadas, poden mencionarse festas do mexillón, do berberecho, da ostra ou da ameixa, en lugares tan diversos como Cabo de Cruz, a Illa da Arousa, Cambados, Rianxo, Combarro, Poio; Arcade e Vigo nas Rías Baixas, Ponteceso, Narón, Lorbé e Cervo nas costas de Coruña e Lugo, pero tamén en Salvaterra de Miño e Soutolongo (Lalín), o que semella mostrar o singular espallamento da cultura gastronómica mariñeira en toda Galicia.

Con respecto a isto último, algúns autores frivolizan sobre a teima dos galegos en celebrar festas para larpeirar a eito, pero desde o punto de vista da economía local e como non, tamén da etnografía, en bastantes casos aquelas festas serviron e serven para recuperar receitas e preparacións tradicionais xa

perdidas deses produtos, e en outros casos, para crear e recrear formas innovadoras de cociñar os alimentos do mar, polo que na humilde opinión deste autor, as festas gastronómicas deben verse en positivo, porque con ou sen a presenza de políticos, temos de ter en conta o singular éxito que teñen a maioría delas para atraer turistas ou simplemente interesados en coñecer o país e non digamos entre os residentes locais que alcanzaron a 3ª idade.

Referencias

- CUEVILLAS, F (1979) “Prehistoria. A Economía” in Otero Pedrayo R. (dir) *Historia de Galiza*. Ed. Akal. Madrid
- GARCÍA MARTÍNEZ, C (1990) “Prehistoria” in Barreiro, R (dir) *Galicia. Historia*. Ed. Nauta. Barcelona
- LORENZO, X (1979) “Etnografía. Os produtos do mar” in Otero Pedrayo R. (dir) *Historia de Galiza*. Ed. Akal. Madrid
- MIRANDA, F (1998) *El sector del mejillón en Galicia: análisis cuantitativo y síntesis estratégica*. Tesis doctoral. Univ. Santiago
- PARDELLAS, X (1987) *A acuicultura mariña en Galicia*. Ed. Xerais. Vigo
- (1989) “El mejillón, producto gallego de calidad”. *Industrias Pesqueras*, nº 134 pp 52-56
 - (1992) “La gestión integral de los recursos marinos: acuicultura y marisqueo”. *Revista de Estudios Agro-Sociales*. nº 160 pp 45-51
- PARDELLAS, X e FERNÁNDEZ CORTÉS, F (1997) “Los problemas socioeconómicos del marisqueo” in *Papeles de Economía Española* núm 16, pp 163-169

Xornal El Pueblo Gallego, 1963, 1964, 1968

Xornal Faro de Vigo, 2016

Xunta de Galicia. *Galicia el buen camino*. 2016

Festa do Marisco. O Grove 2016